

**МИСЛЕННЯ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ:
ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ**

© Кравченко А. А.

Київський національний торговельно-економічний університет (Київ, Україна),
E-mail: allusik_k@ukr.net, ORCID 0000-0001-8429-2183

Анотація. В статті досліджуються особливості продуктивного мислення як найважливішої характеристики людини. Мислення не тільки досягає оточуючу реальність, але й творить новий світ і нове соціокультурне середовище. **Головна мета статті** полягає у аналізі основних параметрів формування мислення. Дослідженні мислення як способу творчого освоєння природної і соціальної реальності у навчально-освітньому процесі із врахуванням сучасних філософських методик і педагогічних практик.

Методологічну основу філософсько-освітнього дослідження складають загальнонаукові принципи пізнання соціокультурних явищ, які підпорядковані історико-філософському, системно-структурному, конститутивному і контамінаційному методам пізнання.

В основі дослідження представлено такі завдання: проаналізувати основні параметри формування мислення в навчальному процесі, виявити значення творчої складової в процесі освоєння природної і соціальної реальності. **Результати дослідження.** На основі запропонованих методів визначено, що шлях до розкриття сутності світу здійснюється через спосіб мислення. Показано, що процес формування мислення найбільш продуктивно здійснюється засобами освіти і педагогічних практик. Роль освіти в соціальному і культурному житті полягає у передачі знання, на основі якого формується мислення як енергія впливу на зміну середовища і людини. Мислення – це навичка, яка надає можливість одержувати знання. Важливою функцією творчого мислення є здатність розв'язувати проблеми, в результаті чого з'являються можливості до цілеспрямованої діяльності.

Висновок. Сучасний світ ставить перед особистістю неординарні завдання, які не мають аналогів вирішення. Тому, в процесі навчання, необхідно показувати як думати, а не вчити алгоритмам діяльності. Ефективність навчально-освітнього процесу залежить від рівня творчого мислення педагога. Він повинен перетворювати кожне заняття в творче відкриття. Такий підхід в навчанні формує творчу, креативну особистість, здатну долати труднощі сучасного нестабільного світу. Мислити – означає створювати проблеми і ефективно їх вирішувати.

Ключові слова: мислення, знання, освіта, проблема, розум, педагогіка, особистість.

Постановка проблеми. Сучасний глобальний світ сповнений суперечностей і викликів, вирішення і подолання яких залежить від рівня розвитку мислення. Ствердження культури мислення становить ключову цивілізаційну і ціннісну проблему. Відповіді на питання, які виникають у соціумі і культурі, можна отримати лише завдяки правильно організованому мисленню. Але організація мислення потребує відповідних процедур в науковій роботі та навчально-освітній діяльності. Формування мислення є складний процес, результатом якого повинна стати творча, діяльна особистість, здатна вирішувати проблеми, поставлені динамікою соціального, культурного і політичного розвитку. Становлення культури мислення передбачає залучення методик інноваційних методик і освітніх практик, які піднімають його на відповідний сучасності рівень. Роль і значення

цих методик і напрямків складають проблему, яка потребує дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема мислення була в центрі уваги всіх філософських систем. Сутність і роль мислення вивчали Арістотель, Р. Декарт, Г. Лейбніц, І. Кант, Г. Гегель, Е. Гуссерль, М. Гайдеггер та багато інших представників класичної і новітньої філософії. Психологічні аспекти мислення досліджено в працях Л.С. Виготського, педагогічні – В.А. Сухомлинського, філософсько-освітні М. Култаєвої, раціонально-феноменологічні – М.К. Мамардашвілі. Продуктивне мислення аналізував М. Вертгеймер, С.В. Пролеєва і ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на великі досягнення у дослідженні мислення в різних аспектах, потребує подальшого системного аналізу і детального розгляду проблема формування

мислення в навчальному процесі, як центру освітньої діяльності.

Мета статті полягає у дослідженні основних параметрів формування мислення як способу творчого освоєння природної і соціальної реальності у навчально-освітньому процесі із врахуванням сучасних філософських методик і педагогічних практик.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктом мислення є особистість, яка з одного боку вільна у своїй діяльності, з іншого – зумовлена спілкуванням, культурою, на межі якої відбувається діалог, здійснюється співставлення думок та ідей, які перетворюють одна одну при творчій взаємодії на інший смисл. Мислення задовольняє і теоретичні, і практичні відносини. Необхідно враховувати, що мислення розгортається як осягнення відмінного від власної позиції іншого, не звичного бачення реальності й водночас, як розгляду у зв'язку з цим власних уявлень та екзистенцій. Вибудовується така реальність, у якій і суб'єкт, і той, кого він намагається зрозуміти, немовби виникають по-новому. Вказані особливості мислення можуть бути реалізовані лише в контексті нормальних процедур наукової роботи та навчальної діяльності: формулювання проблем, фактів впровадження ідеальних об'єктів в практику, інтерпретації, осмисленні й обґрунтуванні всіх аспектів їх розуміння.

Реалізуючись в діяльності особистості, мислення змінюється й розвивається, але не довільно, адже особистість живе та формується в культурному середовищі. Платон і Арістотель, Г. Гегель і Г. Сковорода не просто мислили, а відповідали на виклики свого часу, і при цьому не лише створювали щось зовсім нове, а й наслідували традиції, розуміючи і переосмислюючи їх. З одного боку, мислення потрібно концептуалізувати як особливу форму соціального життя – «філіацію» засобів, концепцій, теорій, знань, схем, моделей. Субстратом такого міркування є вдумлива особистість, котра живе міркуванням і розмислами. З іншого боку, мислення потрібно концептуалізувати як міркування окремої людини – особистості [8, с. 211].

Аналізуючи сутність сучасного світу, М. Гайдеггер писав, що шлях у розкритті сутності – це спосіб мислення, який «загадковим» чином відбувається через мову («мова – дім буття») [10, с. 321]. Перефразуючи М. Гайдеггера, можна сказати, що спосіб у розкритті сутності мислення є шляхом методології. Тобто шляхом міркування, але продуманого і свідомо спрямованого. Це здійснюється не лише через культуру, життя особистості, комунікацію, а й

освіту, яка акумулює всю названу тріаду. Мислення становить результат навчально-освітньої діяльності в процесі її історичного розвитку, воно змінюється, проходячи певні цикли. У цьому плані мислення, виникнувши в античній культурі, формується й стверджується завдяки діяльності спочатку філософських шкіл, потім – через схоластику. В подальшому воно стверджується за допомогою науки, яка створювала дослідницькі центри, академії, і, зрештою, університетську освіту. У цьому контексті мислення є діяльністю: з одного боку, як активність індивідів (особистостей), з іншого – як соціокультурна, освітня діяльність, для якої властиві механізми відтворення, розподілу праці й кооперації, трансляції, комунікації, реалізації певної мети, вирішення завдань і ряд інших [8, с. 233].

Головна роль у формуванні мислення належить освіті. Під час освітньо-навчальної діяльності мислення здійснює реалізацію методологічних задумів і планів, що дає змогу дотримуватися його правильності – несуперечності, ясності, системності тощо. Вперше вказане «правильне» мислення було сформульоване Арістотелем. «Мислення про неділиме, – писав він, – належить до тієї сфери, де не може бути шахрайства. А там, де трапляються обман і істина, відбувається поєднання понять... Втім, не завжди розум такий, але розуміння, предмет якого береться в його суті, завжди вбачає істинне, а не лише встановлює зв'язок між чимось іншим» [1, с. 97, 99].

З нашої точки зору, завдання освітньо-навчального процесу полягає в спрямуванні мислення на правильний шлях. Коли планується, проектується нова стратегія, її задум сформульований, правильність задається установками на побудову зразків або методів. Остаточний, але формальний варіант правильного, логічного мислення формується логікою під час навчальної діяльності. До цього потрібно додати також соціальну характеристику. Освіта як соціальний інститут найповніше може реалізувати завдання залучення індивіда в соціокультурну реальність, що власне й перетворює його в особистість. Останнє зумовлене тим, що мислення, з точки зору Арістотеля, володіє вищими цінностями: мислення зближує людину з Божественним Розумом, даючи змогу «осягати й виявляти суть речей» [8, с. 235]. Існуюча реальність передбачає й вимагає мислення, у яке залучений індивід, для розуміння цієї реальності.

З позиції філософсько-освітнього погляду мислення становить ідеальну побудову, яка

створюється вченими, філософами, культурологами. Вони надають міркуванню певні характеристики, зокрема як передумови й механізми отримання знань, їх зміну й розвиток, як фактори, що зумовлюють всі ці процеси, показують необхідність засвоєння правил логіки, нормативних методів навчання. З точки зору М. Ліпмана, «навчання навичкам мислення – це дещо зовсім інше, ніж звичайне одержання академічних знань і вирішення конкретних задач. Коли головною метою освіти визнається розвиток мислення дитини, оволодіння вміннями вирішувати специфічні завдання набуває вторинного характеру; зберігаючи свою цінність, воно більше не є центральним моментом навчання. ...Діти, яким властиве мистецтво мисленнєвої рефлексії, як правило, здатні знайти потрібне знання, оволодіти й працювати з ним; зворотній порядок не завжди призводить до хороших результатів. Діти, які багато знають, набагато частіше не в змозі рефлексувати, не критичні й не вміють досліджувати» [7, с. 124].

Важливим фактором розвитку мислення в процесі навчання є його професійна орієнтованість. В свій час Дж. Дьюї вказував, що справді ліберальній і демократичній освіті сьогодні варто було б не мати нічого спільного з практикою ізоляції професійного навчання в соціальному, моральному й науковому контекстах, у яких повинні панувати професії й покликання. «Проявивши цілковиту рішучість зробити освіту такою, якою вона здатна бути, ми могли б здобути і довіру, і мудрість, яка виправдовує її» [5, с. 239].

Для досягнення цього потрібна певна «ідея когнітивної майстерності», яка дасть змогу підняти формування мислення на вищий рівень. Досягається це використанням принципів творчості й раціональності. Але як перше, так і друге не існує відокремлено. Становлення системи поглядів, яка є необхідною не лише для формування й ствердження мислення, а й для вдосконалення життя суспільства, неможливо забезпечити шляхом безпосередньої передачі переконань, почуттів, знань. Воно завжди відбувається в середовищі, яке складається з усієї сукупності умов, важливих для здійснення властивої цій людині діяльності. Соціальна сфера містить види діяльності всіх членів групи, від яких залежить виконання завдань кожного з них. «За своїм впливом на членів групи, – вважав Дж. Дьюї, – середовище справді освітнім є тією мірою, наскільки індивіди залучені в спільну діяльність. Беручи участь в ній, людина ознайомлюється із змістом і технологією цієї діяльності, набуває необхідних навичок і

переймається її емоційним духом. Найглибші особисті освітні впливи відбуваються поза участю свідомості в процесі поступового використання юних членів суспільства у праці тих або інших груп, до яких вони належать» [4, с. 192].

Соціальне оточення, таким чином, формує інтелектуальні й емоційні засади поведінки індивідів шляхом приєднання їх до діяльності, яка породжує й посилює певні мотивації, має певну мету та призводить до конкретних наслідків. Та або інша співпраця з тими, з ким людина пов'язана, неминуча, тому соціальне середовище неодмінно здійснює свій пізнавальний або виховний вплив, опосередковано й поза будь-якою свідомо поставленою метою [2].

Роль освіти в соціальному житті полягає насамперед у передачі знання за допомогою спілкування – процесу співучасті в процесі, який перетворює його в спільне надбання. Спільне існування змінює настанови всіх учасників. «Смисл будь-якого об'єднання людей полягає в тому внеску, яким воно підвищує характеристики суспільного досвіду, що розкривається в першу чергу у взаємодії з майбутнім поколінням. І хоча будь-яке суспільне явище є освітнім, його вплив вперше постає одним із важливих завдань суспільства саме у зв'язку зі стосунками між старшими й молодшими. Через ускладнення структури й нарощування ресурсів суспільства, зростає потреба в організованому, цілеспрямованому викладанні. З поширенням формального навчання збільшується небезпека розриву між досвідом, який набувається в природних об'єднаннях людей, і тим, який здобувається в школі» [4, с. 179-180]. Сьогодні, в результаті швидкого накопичення знань і розвитку технічних навичок, актуальність цієї проблеми збільшилася.

Враховуючи сказане, виникає необхідність навчити «бачити» й розуміти смисл довколишнього, що передбачає надання йому смислу. Його відсутність набагато серйозніша проблема, ніж незнання того, у що варто вірити й навіть потрібно знати. У житті дитини засвоєння смислу відбувається всюди: у школі, вдома, в церкві, на прогулянці, під час гри на подвір'ї. З іншого боку, відповідність між школою й освітою значною мірою є випадковою, оскільки мова або забезпечує нормальне навчання, або ні. Вчителі, які вбачають у викладанні свою місію і мету, реально намагаються допомогти учням відшукати релевантні їх життю смисли шляхом навчання мислити.

Потрібно зважати, що розуміння не можуть бути розподілені між учнями або надані їм у готовому вигляді для засвоєння. Тому потрібно віднайти засоби створення умов і можливостей для того, щоб учні з їх природною допитливістю й потребою осмислювати самі знаходили потрібні ключі для розуміння смислу навколишнього світу. Багато вчителів/викладачів стверджують, що саме цим і займаються. Проте не можна сказати, що як процес підготовки викладачів, так і навчання в класі/аудиторії ґрунтуються на цьому принципі. Необхідні додаткові зусилля, які «допоможуть учням у самостійному виявленні власних смислів, до розуміння яких вони приходять, навчившись мислити самостійно. Мислення – це навичка *par excellence*, яка надає можливість здобувати знання» [6, с. 148].

Формування процесу мислення передбачає становлення в індивідів, особливо в юному віці, зі школи, системи поглядів і установок. Однак їх неможливо забезпечити шляхом безпосередньої передачі інформації. Окрім усіх педагогічних і дидактичних засобів потрібна відповідна практика, своєрідна «гімнастика для розуму». Кожний розум як результат попередньої навчальної, наукової, практичної, культурної діяльності структурований стосовно того предмету, у якому виявляється його незалежна та інтелектуальна ініціатива та контроль. Оскільки розум дисциплінований, методичний контроль у даному предметі дозволяє йому існувати без зовнішньої опіки. Завдання виховання полягає саме в тому, щоб розвивати незалежний й активний «дисциплінований розум». На його основі формується та здатність, яку ми називаємо мисленням. «Коли дисципліна розуміється в інтелектуальному сенсі (як звична здатність успішного розумового руху), вона ототожнюється із свободою. Адже свобода розуму означає розумову здатність до незалежних тренувань і дій, яка емансипована від керівництва іншими, а не тільки зовнішню діяльність без перешкод. Коли самочинність, або природність, ототожнюється з більшою або меншою мірою випадковими проявами мінливих імпульсів, увага вихователя спрямовується на те, щоб надавати стимули для підтримки творчої діяльності» [6, с. 167], – підкреслював М. Липман.

Мислення є результатом багатьох чинників – як освітньо-наукових, так і наявності головного «генератора» мислення – розуму, у якому містяться потенційні можливості як творчості, так і мисленнєвої діяльності. Вміння мислити є головною здатністю, необхідною для виживання як сьогодні, так і в майбутньому.

Фахівці різних галузей у цьому однакові. XXI століття стане часом, коли розумові здібності людей визначатимуть вирішальну межу між успіхом і невдачею, лідерами та аутсайдерами. Здатність мислити забезпечує науково-технічний і суспільний прогрес і є запорукою свободи. Саме в мисленні здобуваються надзвичайні людські можливості. Тому «індивіди й оцінюють один одного насамперед за рівнем інтелектуального розвитку» [9, с. 89]. Його результатом постає продуктивне мислення.

Продуктивне мислення – це життєво важлива навичка, яку варто розвивати й удосконалювати. Але що це означає? Виокремлюють два основні рівні мислення: 1) відображення навколишнього світу, внаслідок чого формуються поняття; 2) розв'язання проблем (задач), у результаті чого отримуємо можливості до цілеспрямованої, доцільної діяльності [2].

Якщо говорити про перше, тобто «відображення», то для його продуктивності, потрібні відповідні умови. Видатний психолог Л. Виготський, виступаючи проти «педагогічних помилок», критикував так зване «полегшене», «доступне» навчання, яке досягається за рахунок наочності, що означає насамперед, відкладання будь-яких труднощів для дитини. Потрібно, щоб усе те, що учневі подається, було викладене йому, по-перше, на особистому досвіді, а по-друге, у полегшеному вигляді. Така вимога обмежує практику «замикання» власних зв'язків, яких недостатньо навіть у школі. Досвід людини завжди ширший, ніж здається: ми знаємо значно більше побаченого, та якби дехто хотів змусити нас обмежитися тільки наочним, то непомірно звужив би сферу нашого досвіду. Тому, «педагогічно правильним стає прагнення до надання дитині можливості самій розбиратися в складних і заплутаних ситуаціях. Якщо ви хочете виховати самостійність у дитині – подбайте про перешкоди» [3, с. 209].

В свій час А. Ейнштейн говорив, що сформулювати проблему часто важливіше й складніше, ніж її розв'язати. Саме тому дуже важливо навчити учнів не лише вирішувати запропоновані складні проблеми, а й ставити їх самостійно, читаючи параграфи підручника. Проблема в загальному розумінні – це певна невизначеність. Потрібні дії, щоб усунути її, проте не завжди зрозуміло, що саме варто робити. Важливо застерегти учнів від поверхового підходу до завдань. «На перший погляд запитання може видатися банальним або навіть безглуздим, – зазначає С. Терно. – Відмахнутися від нього простіше. Лише довге та ретельне обмірковування проблеми здатне

розкрити її справжній сенс і глибину. Спроба розв'язати непродуману проблему може виявитися марною. Вирішуючи завдання, треба привчати учнів до певної наполегливості. Нерідко, для того аби досягнути суті проблеми, доводиться поглянути на неї по-новому. Саме таке нове й глибше бачення становить найбільше ускладнення» [9, с. 90-91].

У цьому контексті «перепони» потрібно розуміти як створення проблемних ситуацій. Розвивати мислення можливо лише шляхом опанування наукових понять і шляхом розв'язування складних задач. Умовою активного розумового процесу є проблемна ситуація – конфлікт між тим, що дано людині, і чого вона прагне досягти. Про справжнє мислення можна говорити як про творче вирішення сформульованої задачі, за відсутності засобів її досягнення. Необхідно враховувати, що проблемна ситуація – поняття суб'єктивне. Те, що є проблемою для одного, для іншого може такою й не виявитися. «Ситуація тоді стає складною, коли людина сприймає її такою. Наступним етапом є усвідомлення ситуації як особисто значущої, важливої, цікавої. Лише так

можливо відшукати шляхи її розв'язання» [9, с. 89]. Саме в такому напрямку може йти процес формування мислення.

Висновки. Сучасний світ вимагає таку організацію життя й навчання, коли людина знаходить всі необхідні елементи для розвитку мислення як найбільш продуктивної форми освоєння дійсності. Необхідність продуктивного мислення полягає, по-перше, у труднощах задач, які потрібно вирішувати, і, по-друге, у тих способах, якими їх потрібно розв'язати. У всі епохи мислити означає діяти. Виклики глобального світу вимагають продуманості, інтенсивності інтелектуальних зусиль, які поєднують в собі знання, культуру і здатність до діяльності. Процес освоєння культури мислення і перетворення її в інструмент когнітивних практик обумовлений рівнем і якістю освіти. Ефективність навчально-освітнього процесу залежить від рівня творчого мислення педагога, який повинен перетворювати кожне заняття в творче відкриття. Тільки в таких умовах формується творча особистість, яка є метою цивілізаційного розвитку. Здатної відповісти на тривожні виклики сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Аристотель. О душе. Сочинения: в 4х т. М.: Мысль, 1975. Т. 1. С. 375-644.
2. Вертгеймер М. Продуктивное мышление. М.: Прогресс. 1987.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. М: Педагогика, 1991. 480 с.
4. Дьюи Дж. От ребенка – к миру, от мира – к ребенку. М.: Карапуз, 2009. 350 с.
5. Дьюи Дж. Реконструкция в философии. Проблемы человека. М.: Республика, 2003. 494 с.
6. Липман М. Мышление и школьная программа. Философия для детей. М.: ИФРАН, 1996. С. 147–167.
7. Липман М. Становление мыслительных навыков с помощью философии для детей. Философия для детей. М.: ИФРАН, 1996. С. 113–146.
8. Розин В.М. Мышление: сущность и развитие. М.: ЛЕНАНД, 2015. 368 с.
9. Терно С. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта, 2009. 268 с.
10. Олексенко Р. И. Философия, мировоззрение и мораль современного предпринимателя как составная экономика-социального развития общества. *Социосфера: науч.-метод. и теор. журнал*. 2013. № 1. С. 31-37.
11. Олексенко Р. Економічна освіта в системі підготовки особистості до самостійного життя та творчості [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ird.npu.edu.ua/files/oleksenko.pdf>
12. Олексенко Р. Економічна освіта і виховання як засоби розвитку світоглядних засад сучасного підприємництва. Вища освіта України. 2013. № 4. С. 80–83.
13. Резанова Н.О. Соціально-філософський концепт інновації як фактор соціальних перетворень. Гуманітарний вісник. Запорізької державної інженерної академії. Запоріжжя. 2013. Вип. 55. С. 235-247.
14. Хайдеггер М. Вопрос о технике. Время и бытие. М.: Республика, 1993. С. 321-337.

REFERENCES

1. Aristotel (1975). O dushe Sochineniya : v 4-h t. Moskva : Myisl. T. 1. 375-644 [in Russian].
2. Vertgeymer, M. (1987) Produktivnoe myshlenie. Moskva : Progress [in Russian].
3. Vyigotskiy, L. S. (1991) Pedagogicheskaya psihologiya. Moskva : Pedagogika [in Russian].
4. Dyui, Dzh. (2009) Ot rebenka – k miru, ot mira – k rebenku. Moskva : Karapuz [in Russian].
5. Dyui, Dzh. (2003) Rekonstruktsiya v filosofii. Problemyi cheloveka. Moskva : Respublika [in Russian].
6. Lipman, M. (1996). Myishlenie i shkohnaya programma Filosofiya dlya detey. Moskva : IFRAN. 147-167 [in Russian].
7. Lipman, M. (1996). Stanovlenie myislitelnyih navyikov s pomoschyu filosofii dlya detey Filosofiya dlya detey. Moskva : IFRAN. 113-146 [in Russian].
8. Rozin, V. M. (2015) Myishlenie: suschnost i razvitie. Moskva : LENAND. [in Russian].

9. Terno, S. (2009) Krytychne myslennia – suchasnyi vymir suspilstvoznavchoi osvity. Zaporizhzhia : Prosvita [in Ukrainian].
10. Oleksenko, R. (2013). Filosofîâ, mirovozzrenie s morals sovremennogo predprinimatelâ how sostavnaâ èkonomiko-socialnogo development society. *Sociosfera: nauč-method. and teor. magazine*. № 1. С. 31-37 [in Russian].
11. Oleksenko, R. (2013). Education in the system of preparation of individual for independent life and creativity [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ird.npu.edu.ua/files/oleksenko.pdf> [in Ukrainian].
12. Oleksenko, R. (2013). Philosophy, worldview and the morality of the modern entrepreneur how to sklavdova sociaolno-ekonoimčnogo development. *Higher education in Ukraine*. № 4. P. 80 – 83 [in Ukrainian].
13. Rezanova, N. A. (2013). Socio-philosophical concept of innovation as a factor of social transformation. Humanitarian bulletin *Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Zaporizhzhia. Issue. 55. S. 235-247 [in Ukrainian].
14. Haydegger, M. (1993). Vopros o tehnikе Vremya i byitie. Moskva : Respublika. 321-337 [in Russian].

Kravchenko Alla - Doctor of Philosophy Sciences, Professor at Department of Philosophy and Social Sciences, Kyiv National University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)
E-mail: allusik_k@ukr.net, ORCID 0000-0001-8429-2183

THINKING AS A FACTOR IN THE FORMATION OF A MODERN PERSONALITY: THE PHILOSOPHICAL AND EDUCATIONAL ASPECTS

Abstract. In the article the features of productive thinking as the most important characteristic of a person are studied. Thinking not only comprehends the surrounding reality, but also creates a new world and a new socio-cultural environment.

The main purpose of the article is to analyze the basic characteristics of the thinking formation as well as to explore thinking as a way of creative development of natural and social reality in the educational process, taking into account modern philosophical techniques and pedagogical practices.

The methodological basis of philosophical and educational research is the general scientific principles of cognition of socio-cultural phenomena, which are subordinated to the historical-philosophical, system-structural, constitutive and contamination methods of cognition.

The research is based on the following tasks: to analyze the basic characteristics of the thinking formation in the educational process, to reveal the significance of the creative component in the process of learning of the natural and social reality.

As a result of the research, based on the proposed methods, it is determined that the way to discover the essence of the world is realized through a way of thinking. It is shown that the process of forming thinking is most productively carried out by means of education and pedagogical practices. The role of education in social and cultural life is to pass on the knowledge, on the basis of which thinking is formed as the energy of influence on the change of the environment and man. Thinking is a skill that gives an opportunity to get knowledge.

An important function of creative thinking is the ability to solve problems, resulting in opportunities for purposeful activities. This allows us to conclude that the modern world face an individual with extraordinary problems that have no analogues of the solution. Therefore, in the learning process, it is necessary to show how to think, but not just teach methods of activity. The effectiveness of the educational process depends on the level of creative thinking of the teacher.

The teacher must transform every activity into a creative discovery. Such an approach in teaching forms a creative, artistic personality capable to overcome the difficulties of today's unstable world. To think is to create problems and solve them effectively.

Keywords: thinking, knowledge, educati problem, mind, pedagogy, personality.

Стаття рекомендована до публікації д. філософ. н., проф. Воронковою В. Г.

Надійшла до редколегії: 14.12.17 р.

Прийнята до друку: 19.12.17 р.

Кравченко Алла Анатоліївна, доктор філософських наук, професор кафедри філософських і соціальних наук, Київський національний торговельно-економічний університет (Київ, Україна), пр-т Героїв Сталінграда, б. 25, кв. 181. Київ, 04210, Україна, E-mail: allusik_k@ukr.net, ORCID 0000-0001-8429-2183